

VI. Світовий контекст

Ольга РОМАНОВА

PRO ET CONTRA У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті зроблено спробу проаналізувати стан сучасної французької літературної критики та її актуальні проблеми. На тлі інформаційних перетворень у суспільстві ХХІ сторіччя виникає потреба переосмислення поняття процесу, змісту та форми читання.

Ключові слова: антипідручник, комікси, процес читання, роман, французька література.

Часто у сучасних літературних дослідженнях ми стикаємося з питаннями, які закладають у передбачену структуру відповіді категорію якості, для визначення місця будь-якого літературного прояву чи інтенції. В цьому випадку, категорію якості ми будемо шукати не в українській літературно-критичній думці, оскільки болючі питання видавництва, пошуків читацької аудиторії та інтелектуальної деградації читача (нерідко і письменника) – це тема окремої розмови. А звернення до досвіду подібної дискусії у французькому літературознавстві, може стати при нагоді і українській аудиторії.

Метою статті є спроба визначення і аналізу процесу змісту та форми читання. Особливо актуальною ця проблема постає на тлі суспільних інформаційних перетворень початку ХХІ століття.

Отже на початку ХХІ століття одна за одною з'являються книжки французького дослідника П'єра Байара „Comment parler des livres que l'on n'a pas lus” [1], „La Plagiat par antipation” [2], які одразу стають бестселерами серед книжок на тему суспільних наук. Байар ставить цікаве питання: чи взагалі є необхідність читати книжки? І як необхідно читати у сучасному суспільстві. Він пропонує власну класифікацію книжок: КН (книга невідома), КО (книга „окинута” оком), КП (книга пригадувана, про яку я чув розмову), КЗ (книга

забута), ++ (позитивне враження апіорі), + (позитивне враження), - (негативне враження), -- (дуже негативне враження) [1, 18]. Байар пише, що така класифікація необхідна хоча б для того, щоб бути чесним самому з собою у відносинах з книжками. Заява Байара викликала жваву дискусію не тільки у самій Франції (оскільки кількість читачів тут зменшується дуже швидко), але й у Сполучених Штатах, які одразу переклали та видали твори Байара. Більше того, Нью-Йоркська Публічна Бібліотека влаштувала публічну дискусію між П'єром Байаром та Умберто Еко, твори якого часто цитує Байар. Така дискусія здається досить символічною та дещо комічною, оскільки Еко – це не просто людина енциклопедичних знань, а й власник бібліотеки в сім тисяч томів. Еко також має власний погляд на процес читання. Він виклав цю теорію у книзі „Кордони інтерпретації” [3], де пише, що існує принаймні два види читання твору: перший – для вживання, другий – для інтерпретації.

Зрештою, Байар та Еко не виражають діаметрально протилежних точок зору, вони лише намагаються показати як текст книги починає жити сам по собі, і як саме з текстом може працювати читач. Обидва дослідники погоджуються з тим, що не тільки не можливо прочитати усі книжки у світі, а й що в цьому не має такої необхідності. Еко каже про те, що кількість прочитаних текстів не може не перейти у якість, тому деякі книжки ми розуміємо лише відкривши палітурку, а наш досвід нам вже переповів сюжет цього твору та його головні ідеї.

На думку одразу з цього приводу спадає книга літературознавця Франсуа Бегодо „Антипідручник з літератури” [4], який з'явився наприкінці 2008 року. В кінці цього „анти підручника” Бегодо подає глосарій найбільш цитованих письменників та літературних явищ у його книзі. Наприклад: „Арагон – зустрічає Ельзу Тріоле 1928 року. Згодом сюрреалісти їй дадуть нове ім'я – Йоко Оно. Бомарше – вигадав годинник, створив Товариство авторів драматичних творів, написав «Весілля Фігаро», купив зброю у голландців для Революції. Це те, що ми називаємо життям. Флобер – найбільш впливовий вусатий письменник XIX століття. Скільки зараз вусатих письменників? Це знак занепаду літератури

та мужності [4, 305-306]”.

У такій манері він подає визначення літературних термінів: „Антонім – вчене слово, яке позначає протилежне. Тоді чому треба казати антонім, а не протилежне? А чому б і не похизуватися?” „Порівнюючий / порівняльний – два терміни порівняння. Ніколи не знаєш який з них який. У реченні «Жанна чарівна як серна», порівнюючою – є серна, порівняльною є Жанна, тоді як у реченні «Жанна чарівна як вантажівка», цей принцип не працює”. Фатум – це доля, загалом трагічна, що не заважає Ніцше її любити [4, 297-299]».

Бегодо присвячує одну з частин книги питанню „Чи зникне література?”. Загальний іронічний тон перекликається в чомусь з заявами Еко та Байрда. У Франції стільки людей пишуть книжки, що їх вже не має кому читати, „не існує стільки кузенів та кузин у письменників, щоб забезпечити продаж тиражу видавництву, тому паралельно вони друкують путівник по Ельзасу [4, 261]”.

Інше питання, яке породжує формулювання про неможливість прочитати усі книжки, чи є необхідність перевидавати хоча б твори класичної літератури, і яким чином це необхідно робити. Звідси і поява книг величезного формату у видавництвах Франції, коли на 1001 сторінці намагаються розмістити, якщо це можливо, весь творчий доробок письменника, якщо ні, то хоча б найвизначніші його твори. Так у видавництві, створеного Гі Шолером були подібно видані твори Віктора Гюго та Жоржа Сіменона [5], [6]. Такі видавництва не завжди мають великий тираж, і він може не перевищувати восьмисот екземплярів, але кожне видання завжди має свого читача. Можна говорити про те, що подібні видання орієнтовані, як на досвідченого читача, так і на початківця.

Поряд зі спробами знайти форму для стиснення максимального об'єму інформації до формату однієї книги, існує форма спрощення подачі тих самих класичних творів, як французької, так і світової літератури та історії. Мова іде про комікси (*la bande dessinée*), які у Франції мають шалену популярність. Ми не будемо занурюватися у корені походження цього явища, варто лише назвати декілька останніх досліджень на цю тему (*Les 100 BD incontournables*, ed. Libro, 2009 ; *La Bande dessinée à Paris*, ed. Parigramme, 2009; офіційний сайт фестивалю

коміксів в Ангулемі www.bdangouleme.com).

Для сучасного французького читача будь-якого віку наявні різні сюжети коміксів, навіть адаптована класика, тобто замість того, щоб читати Гюго на тисячі сторінках, можна подивитися сюжет, придбавши один із альбомів коміксів. Звичайно, що це не найкращий приклад перекодування класичних текстів у зображення, але деякі різновиди сучасних коміксів виступають на кшталт „історичних хронік”. Чи може подібна література витіснити справжні історичні романи? Звичайно, що ні. Вони існують в паралельних світах, як дві самостійні культури (доречі, у Франції комікси називають дев’ятим мистецтвом).

Якщо на початку 80-х років до коміксів ставилися лише як до розваги для дітей та підлітків, то зараз працюють окремо над сюжетами для дорослої аудиторії. Особливістю таких коміксів залишається перевага видуманого персонажа над справжніми історичними подіями, тобто головним героєм сюжетної лінії все ж таки є видумані герої, оскільки комікси тоді б просто перетворилися на ілюстрацію подій.

Проте при підготовці до видання іноземних коміксів виникає ще одна з вічних проблем – питання адекватного перекладу.

П’єр Асулін наголошує про необхідність перекладу як класичних творів давньої літератури (Гомер), так і сучасних класиків (Джойс) [7, 8]. За останні кілька років були видані нові переклади „Дон Кіхота”, „Божественної комедії”, „Уліса”, зібрання творів Ф. Достоєвського. Нові переклади були зроблені з огляду на зміну культурної ситуації та мови. Якщо, наприклад, існує 5 офіційних перекладів „Божественної комедії” Данте на французьку мову, то кожен з них, особливо останній (академічний), представляє у мовному аспекті саме ту епоху, коли твір перекладався. Передостанній варіант, зроблений ще за доби Романтизму, взагалі за формулю віршів нагадує рими трубадурів. Вони (трубадури), безумовно, мали вплив на Данте, проте це не відповідає дійсній архітектоніці дантівського вірша, тому італійські спеціалісти часто нарікали на невідповідність французького перекладу. Останній переклад, зроблений Жаклін

Ріссет [8] претендує на очищення тексту Данте від „академічних наростів” і наближає текст „Комедії” до сучасного читача.

Отже, питання перекладу класичних творів світової літератури покликані, з точки зору сучасного літературознавства, наблизити сучасного читача до класики, а не відлякувати його архаїчними та незрозумілими формами. Доречи, поряд підіймається питання про переклад з архаїчної французької мови, наприклад творів Расіна та Корнеля на сучасну французьку мову, але такий підхід має дуже мало прихильників.

На фоні цих питань неодмінно вимальовується постать самого письменника. Франсуа Бегодо у своєму „Антипідручнику з літератури” присвячує великий теоретичний розділ: він намагається представити усі типові та нетипові схеми аналізу постаті письменника, наприклад: чи обов’язково бути нещасливим у дитинстві, щоб стати відомим письменником; чи може письменник бути жінкою; як необхідно розпочинати творчий шлях тощо [4].

Щодо самого Бегодо, то його колеги не дуже схвально відносяться до його творчості [9]. Подібні виступи „за” чи „проти” у літературознавчих виданнях стає нормою. Одне з таких протистоянь було нещодавно видане за сприянням потужного французького видавництва „Фламаріон”, мова іде про книгу „Публічні вороги” Мішеля Уельбека та Бернара-Анрі Леві [10]. Оскільки не кожний французький письменник і літературознавець має змогу видаватися у „Фламаріоні”, тоді міні діалоги з’являються у „Le magazine litteraire” чи „Lire”. Французькі літературознавці суголосно з письменниками Філіпом Бесоном та П’єром Журдом кажуть про те, що соціальна позиція письменника у Франції дуже змінилася, починаючи з того, що зараз майже не існує власне «чистих» письменників, зараз пишуть усі: і банкіри, і брокери, і мандрівники, і домогосподарки.

Друге, що привертає нашу увагу, це дискусія навколо форми письма. Найактуальнішою формою залишається роман. Проте критики зазначають, що роман-саморефлексія вже набрид і не може бути актуальним у такому динамічному суспільстві. Для Бесона та Журда ще не письменник, той, хто пише

власну біографію чи описує почуття та подає все це як оригінальний твір. На їхню думку це від того, що сучасні французькі „письменники” не мають необхідної літературної, чи, принаймні, мистецької освіти. Традиція писати критичні твори про місце літератури та письменника у суспільстві, літературні та мистецькі маніфести втратили актуальність за відсутності цензури. Зараз у Франції стають відомими не завдяки авторській майстерності, а завдяки „авторському експібіціонізму” [9, 16]. Люди читають книгу тільки тоді, коли про неї написали в газеті (добре чи погано, немає значення) чи повідомили по телебаченню якусь інтимну подробицю з життя новоспеченого письменника. Так, П'єр Журд називає „клоунадою” репортаж „Le Monde” про візит письменника Франсуа Вейрганса (який був обраний 2009 року до Французької академії на 32 місце, замість А. Роб-Грійє) до своєї матері. Журд впевнений, що такий репортаж принижує роль письменника у суспільстві. Оскільки про те, хто стане класиком французької та світової літератури буде вирішуватися не за кількістю збережених фотографій, а за рукописами та ідеями письменника.

Відсутність цензури, на думку Бресона, не сприяла розвитку соціальної позиції письменника у Франції. Навпаки, письменник вже не протиставляє себе суспільству (епатаж не рахується, оскільки це лише можливість привернути увагу на деякий час). Крім того, сучасні письменники навіть не критикують один одного публічно, не тільки тому, що крім своїх творів, вони не читають інших, а якщо і читають, то не мають фахових навичок, щоб провести детальний критичний аналіз. Після 1980-х років не має гучних критичних заяв, лише бестселери.

Літературознавці виступають за те, щоб на літературознавчий олімп все ж таки повернулися всебічно розвинені письменники, які можуть і мають поважати надбання французької літератури, а не прикривати ці незнання новаторством.

Література

1. Bayard Pierre. [Comment parler des livres que l'on n'a pas lus?](#) / Pierre Bayard; Les edition de minuit. – Paris, 2007.
2. Bayard Pierre. [Le plagiat par anticipation](#) / Pierre Bayard; Les edition de minuit. – Paris, 2009.
3. Eco Umberto. [Les limites de l'interpretation](#) / Umberto Eco; Le livre de poche. – Paris, 1994.
4. Begaudeau Francois. [Antimanuel de litterature](#)/ Francois Begaudeau; Edition Breal. – Paris, 2008.
5. [Oeuvres completes de Victor Hugo](#)/ Victor Hugo et Jacques Seebacher; Edition Omnibus. – Paris, 2002.
6. [Tout Simenon/ Georges Simenon; Edition Omnibus. – Paris, 2002.](#)
7. Assouline Pierre. Les lois de la traduction perpetuelle/ Pierre Assouline // Le magazine litteraire. – 2008. – № 480, novembre. – P. 8–11.
8. Dante. La Divine comedie/ Dante, par Jacqueline Risset; Edition GF-Flammarion. – Paris, 2004.
9. Aubel Francois. L'ecrivain, animal social ou soulitaire?/ Francois Aubel // Le magazine litteraire. – 2008. – № 481, decembre. – P. 14–17.
10. Houellebecq Michel, Levy Bernard-Henri. [Ennemis publics](#)/ Michel Houellebecq et Bernard-Henri Levy; Edition Flammarion-Grasset. – Paris, 2008.

Ольга Романова

PRO ET CONTRA В СОВРЕМЕННОМ ФРАНЦУЗСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье предпринята попытка проанализировать состояние современной французской критики и её актуальные проблемы. На фоне информационных изменений в обществе XXI века возникает необходимость переосмысления понятия процесса, формы и содержания чтения.

Ключевые слова: антиучебник, комиксы, процесс чтения, роман, французская литература.

Olga Romanova

PRO ET CONTRA IN THE MODERN FRENCH LITERARY PROCESS

This article represents the attempt of analyses of the conditions in modern French criticism and its actual problems. On the background of information changes in the community of XXI century, there is a necessity of the new look to the concept of process, form and contents of reading.

Key words: antitextbook, comics, french literature, novel, process of reading.

Наталія ОСТАПЕЦЬ

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ СХІДНОЇ СУФІЙСЬКОЇ ЛІРИКИ